

סולידריות וליברליזם – מרכיבים בזיקה לישראל בקרב יהדות ארצות־הברית

בת־עמי צוקר

אלון גל (עורך), **ישראל הנכספת: האידיאלים והדימויים של יהודי צפון־אמריקה**, המרכז למורשת בן־גוריון, הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן־גוריון בנגב והספריה הציונית על־יד ההסתדרות הציונית העולמית, קריית שדה־בוקר 1999, 386 עמודים

דימויה של ישראל בקרב יהודי ארצות־הברית עבר ועובר שינויים המשקפים תגובות לאירועים המתרחשים הן בישראל והן בארצות־הברית. אוסף חשוב של מחקרים מתועדים היטב בנושא זה אוגדו בספר חדש בעריכתו של אלון גל, והם מאירים את הקשר העמוק – לעתים הדו־ערכי – בין יהודי ארצות־הברית לבין ישראל ואת ההשפעות ההדדיות הנובעות ממנו על הזהות היהודית־אמריקנית בכלל ועל מעמדה המיוחד של ישראל בה בפרט. הכרך **ישראל הנכספת**, לדברי העורך, נועד, בין היתר, 'לשפר את ההבנה [...] של היחסים ההיסטוריים העמוקים והמשורגים [...] שבין יהודי אמריקה ובין הקהילה היהודית בארץ ישראל' (עמ' 2). הספר אכן עומד בציפיות: המאמרים אותנטיים ומרתקים ומצטרפים לכדי יצירת תמונה שלמה – היסטורית ועכשווית – של הקשר הכאילו־מובן־מאליו בין התפוצה היהודית הגדולה בארצות־הברית לבין המדינה היהודית. הספר מחולק לחמישה שערים: 'אידיאלים ציוניים', 'חינוך וחזון דתי', 'גיוס כספים ומחויבות יהודית', 'קשרי תרבות', ולבסוף – 'היחסים הנפתלים'. כותרתו של השער האחרון מגלמת את הרעיון המרכזי של בעייתיות היחסים, שלמעשה עובר כחוט השני בכל המאמרים ומקנה להם קוהרנטיות.

אחת השאלות החוזרות ועולות מן המאמרים היא ה'נאמנות' – הן במובנה הקלאסי של הנאמנות לארצות־הברית כנגד הנאמנות למדינת ישראל – והן במובן המיוחד לארצות־הברית, של הנאמנות לערכים הליברליים העומדים בתשתיתו של ה'אני מאמין' האמריקני כנגד הנאמנות למדינה יהודית, שבה נדחקים לעתים ערכים אלה משום אילוצים קיומיים, פוליטיים ודתיים. מאז ומתמיד נתפסה הנאמנות הכפולה של מיעוטים יהודיים (במובנה הראשון) כאחת הסיבות או הזרזים להתפרצות אנטישמיות. למרות שהאנטישמיות בארצות־הברית שונה מאוד מהמודל האירופי הקלאסי ונמצאת בשולי החברה, האיום שבנוכחותה הציב את יהודי ארצות־הברית בעמדת הגנה. זו אחת הסיבות שהם ביקשו מלכתחילה לעגן את תמיכתם בישראל בנורמות אמריקניות מסורתיות כמו פלורליזם, שלטון החוק וזכויות הפרט. במילותיו של הוגה הדעות

האמריקני הציוני הוראס קולאן, 'להיות אמריקני טוב פירושו להיות ציוני טוב' - תחילה אמריקני, אחר-כך ציוני. במשנתו של קאלן אכן אפשר לראות עד כמה השורשים האמריקניים דומיננטיים וכיצד הוא מנסה, בעזרתם, לפתור את שאלת 'הנאמנות הכפולה' שהציונות האמריקנית - כזרם לאומי שאיננו שולל את הגולה - העמידה בפני יהודי ארצות-הברית. מאחר שהאתוס האמריקני הוא ליברלי בעיקרו, ראו בו היהודים בסיס לגיטימי להשתית עליו את תביעתם לשוויון זכויות מלא ולהבטחת השתלבותם המלאה בחברה האמריקנית, ובנאמנותם לעקרונותיו ראו אמצעי לגיטימי להציג ברבים את הזדהותם השלמה עם ארצות-הברית. תמיכה זו באתוס הליברלי הלכה והתחזקה עוד יותר במאה העשרים. מאז הנשיא וילסון היה הליברליזם יסוד מרכזי בתפיסת יהדותם ומצא ביטוי בתמיכה פוליטית במועמדים ליברלים. גישה ערכית זו באה לידי ביטוי גם ביחסם של יהודי ארצות-הברית לישראל, שנתפסה כמקום שניתן יהיה להטמיע בו במופגן ערכים ליברליים אוניברסליים. אין ספק שהשמותף לבסיס הערכי האמריקני ולערכי היהדות הקל על ציוני ארצות-הברית לקיים זיקה למולדת היהודית מבלי להסתבך בביקורת על נאמנות כפולה (וראו למשל את תוכנית פיטסבורג הפרוגרסיבית, שהתקבלה בשנת 1918 בעקבות הצהרת בלפור).

מאמרו הפותח של אלון גל סוקר את דימויה של ישראל בעיני יהדות ארצות-הברית, במסגרת דיון מעמיק בטיבה של הציונות האמריקנית על רקע ההתפתחויות בארצות-הברית. גל מצביע על שלושה גורמים שפעלו ושעדיין משפיעים על הדרך שבה רואים יהודי אמריקה את ישראל: התרבות הפוליטית האמריקנית, המסורת היהודית האמריקנית והמפעל הציוני בארץ-ישראל. לדידו, הזהות היהודית בארצות-הברית הגדירה עצמה כ'מעין השלמה ללאומיות האמריקנית' (עמ' 8), מה שאפשר ליהודי ארצות-הברית להשתלב בחברה האמריקנית הלא-יהודית ולפעול בה. קשר זה בין ליברליזם רעיוני לבין זהות יהודית התבטא בקבלת עמדות ליברליות פוליטיות הן בפעילותם האמריקנית והן בעמדותיהם של רוב ציוני ארצות-הברית כלפי ישראל במשך תקופה ארוכה.

מחקרו מאיר העיניים של יונתן סרנה מתרכז אכן בתפיסת ישראל כמדינת מופת שהצדק והחירות נר לרגליה. בסקירתו את הרטוריקה של האידיאלים המשתנים מאז ראשית המאה התשע-עשרה מגיע סרנה למסקנה שהאידיאלים של יהדות ארצות-הברית בדימוי הישות היהודית בארץ-ישראל התפתחו מתוך צרכיה היא. הציונים האמריקנים, קובע סרנה, הציגו חזון אוטופי של ציון ושילבו בו רעיונות אמריקניים פרוגרסיביים עם אידיאלים יהודיים מוסריים מסורתיים (עמ' 42). במילים אחרות, הדימוי של ישראל משקף מערכת ערכית שיהודי ארצות-הברית שאבו מן המורשת האמריקנית המקובלת וביקשו להחיל בישראל.

תפיסה זו המדגישה את השורשים האמריקניים של 'ישראל הנכספת' משותפת למאמרים רבים. בניתוח אישיותה ופעולותיה של הנרייטה סאלד, מייסדת 'הדסה' (הסתדרות הנשים הציוניות של אמריקה), מבקש מיכאל בראון להראות כי חזונה הגדול של הגב' סאלד היה

1. ראו למשל את ספרה של שרה שמידט: Sarah Schmidt, *Horace M. Kallen: Prophet of American Zionism*, Brooklyn, NY 1995

בעצם להציע לארץ־ישראל את כל שלדעתה טוב באמריקה (עמ' 60). מאמרם של סטיפן שרוט ונורית זיידמן אמנם מדגיש את המקום החשוב שישראל תופסת בזהות האתנית של יהודי ארצות־הברית, אבל מסכים גם הוא שההזדהות עם ישראל עומדת רק במקום השני לאחר הזדהותם עם ארצות־הברית (עמ' 139). המודל האמריקני עומד גם במרכז מחקרו של אילן טרואן, המבקש ללמוד מגיוסם של יועצים אמריקנים להקניית שאיפה לרווחיות, יעילות ואינדיבידואליזם לחברה הישראלית עד כמה ראו יהודי ארצות־הברית בדוגמה האמריקנית את הנוסחה הראויה ליישום (עמ' 159).

המחקר שמעמת את אמות המידה היהודיות עם אלה האמריקניות ושואל בצורה הבוטה ביותר אילו מהן משפיעות יותר על דימויה של ישראל בעיני יהודים אמריקנים הוא מאמרה של נעמי כהן. מסקנתה חד־משמעית: תגובותיהם של רוב יהודי ארצות־הברית לחברה ולממשלה בישראל מושגות על הערכים האמריקניים וניזונות מהם. לדעתה של כהן, הציונים האמריקנים מחילים על מדינת ישראל את הערכים הליברליים של ארצות־הברית ואף את האינטרסים הגלובליים שלה. ישראל תוארה לא רק כמגדל עוז של הדמוקרטיה במזרח התיכון אלא גם כעמדה קדמית של אמריקה במאבקה נגד הקומוניזם הרודני (עמ' 273). כהן מדגישה את הסכנות הכרוכות בהצדקת היהדות מתוך הדבקות בערכים ובאינטרסים אמריקניים - עמדה העלולה להוליך לנתיב פעולה שליהודי ארצות־הברית לא תהיה כל שליטה עליו. נטייה פרו־ערבית במדיניות האמריקנית, למשל, עלולה לדעתה לעוות את הקשר הקרוב בין יהודים ומדינת ישראל ואף לפגוע בו (עמ' 283).

ג'ורלד אוורבך עוסק בהשפעות של שינויים פוליטיים בישראל, ומציג את הדילמה של יהודי ארצות־הברית כאשר נאלצו לבחור בין דבקותם בערכים ליברליים לבין תביעתו של ראש ממשלת ישראל מנחם בגין לקיומה של אחדות יהודית עליונה. 'אחדות העם' - מאפיין היסטורי קבוע של היחסים בין 'ישראל של תנועת העבודה' ליהודי ארצות־הברית הליברלים - התערער, לדעתו של אוורבך, עם בחירתו של מנחם בגין לראש ממשלת ישראל בשנת 1977. ממשלתו, שסימלה את הברית בין הלאומיות לאורתודוקסיה הדתית, הכריחה את יהודי אמריקה לשקול מחדש את נאמנותם ואת זיקתם לישראל. ראש ממשלה שקרא ליהודי ארצות־הברית להגיב כיהודים ולא כאמריקנים או כליברלים חשף את מצבה העדין של יהדות אמריקה. אוורבך מאשש את קביעתו של פרופ' ישעיהו ליבמן משנות השבעים ש'יהודי אמריקני הפוסח על שתי הסעיפים' נקרע בין שאיפתו להתקבל 'בחברה האמריקנית' לבין 'הישרדות יהודית בתור קבוצה'.² ואכן, כאשר התנגש הליברליזם האוניברסלי עם 'ישראל החדשה', גורס אוורבך, נפגע הקונסנזוס ההיסטורי שאפשר ליהודי ארצות־הברית להזדהות 'בקלות' עם מדינת ישראל. כאשר הוסט האיזון הפוליטי בישראל לעבר הימין 'שבו יהודי ארצות־הברית וחוו את ייסורי הנאמנות הכפולה'. אלה שמחויבותם לליברליזם היתה מקור הזדהותם עם ישראל באו עד משבר ונגררו לביקורת מעוותת על המדינה (עמ' 300).

2. ראו ספרו של ליברמן: Charles S. Liebman, *The Ambivalent American Jew*, Philadelphia: 1973, pp. 24, 29

בניגוד למחקרים הקודמים, מאמרה של דבורה דאש מור מדגיש דווקא את מקומה המרכזי ההמכריע של מדינת ישראל בזהותם של יהודי ארצות-הברית, כמעין 'פוליסת ביטוח' קבועה (עמ' 221). מאמרה של סילביה ברק-פישמן מוצא חיזוק לתפיסה זו מתוך ביטוייה בספרות היהודית: הזהות היהודית האמריקנית, לדעת ברק-פישמן, מוגדרת לחיוב או לשלילה על-ידי ההזדהות עם ישראל. היא אמנם מודעת לכך שלידם של צעירים יהודים רבים כיום, הקשר עם ישראל ועם עניינים יהודיים הוא פחות משמעותי והתמיכה האישית או הקהילתית במדינת ישראל אינה מובנת להם מאליה; אולם בספרות היהודית האמריקנית ישראל תופסת מקום מרכזי. עיונים רציניים באורחות החיים בישראל ובתולדותיה עדיין 'מכבבים'. סיפורת פופולרית ממשכה להציב את ישראל במערכת יחסיה עם החיים היהודיים באמריקה כמקור להתחדשות ותחייה; ישראל - גם בתור הניגוד ה'גואל' לשואה - עדיין מסמנת את הקשר המוצק לזהות היהודית. מסקנתה של ברק-פישמן היא שעל אף השינויים, ישראל מספקת לסופרים אמריקנים רבים את הרקע הגשמי, הרוחני והרגשי כאחד לבדיקת ההשתייכות ליהדות והמחויבות לה. ישראל היא הזירה שבה הסופרים היהודים מתמודדים עם החיים האחרים שלהם והיא 'מרכז מקודש' [...] של הנפש היהודית האמריקנית' (עמ' 243).

המחקרים העוסקים בחינוך ובחזון דתי (חלק ב') נראים לי חשובים ביותר להבנת הזהות היהודית האמריקנית ומקומה של ישראל בה. מאמרו המאלף של דוד אלנסון בודק את הזהות היהודית כפי שבאה לידי ביטוי בספרי התפילה של הזרמים הליברליים - הרפורמים, הקונסרבטיבים והרקונסטרוקציוניסטים - וקובע כי הדת היהודית 'היא העדשה העיקרית שבעדה השקיפו יהודי אמריקה, ועדיין הם משקיפים על הציונות ועל המדינה היהודית' (עמ' 98). זאת ועוד: הספרים האלה מדגישים את 'תקותיו הדתיות והמוסריות של עם ישראל. האוניברסליות היא הקו המנחה והמחייה את החזון הזה של מדינת ישראל' (עמ' 117).

לסיכום, זהו ספר מעמיק היכול לסייע בהתמודדותנו עם שאלת הזהות היהודית של יהודי ארצות-הברית ועם שאלת מרכזיותה של ישראל בתודעה היהודית הזו. רוב הממצאים בספר אמנם מאששים את הקשר הרגשי החזק של יהדות ארצות-הברית עם ישראל, אבל מצבה של הסולידריות היהודית מדאיג. כיוון שהפן הליברלי בזהות היהודית של יהודים אמריקנים הוא כה איתן, קיימת סכנה מוחשית שאם תיסוג מדינת ישראל מדפוסיה הדמוקרטיים-האוניברסליים ההיסטוריים עלולים יהודי ארצות-הברית להתרחק מישראל או לפחות לסייג את תמיכתם בה.